

Ur *Zenit* Nr 18 (1970)

Constantin Tsoucalas

Klasskamp och diktatur i Grekland

Introduktion (översättaren)

Constantin Tsoucalas' artikel om klasskampen och den grekiska diktaturen utgör ett av de få försök som hittills gjorts att belysa och förklara den sociala strukturen i Grekland under efterkrigstiden och komplexiteten i den situation som ledde fram till överstarnas maktövertagande i april 1967. Dess författare Constantin Tsoucalas (f. 1937) var ursprungligen advokat i Atén, men lever sedan kuppen i exil i Paris där han undervisar i politisk sociologi vid experimentuniversitetet i Vincennes. Nyligen har han publicerat en bok om det moderna Greklands historia (*Greek Tragedy*, Penguin 1969).

Denna artikel som skrevs kort efter kuppen, under hösten 1967, vederlägger de borgerligt liberala tolkningar som reducerar uppkomsten av den grekiska diktaturen till politiska strider och konspirationer utan att ta hänsyn till underliggande social struktur och klassförhållanden. Bland artikelns många förtjänster kan t.ex. nämnas dess diskussion av fascismen, påvisandet av hur den grekiska situationen ej kan ses som ett fall av neokolonialism i vanlig mening liksom av bristerna i de förklaringar som skyller allt på NATO och CIA utan att ge rättvisa åt komplexiteten i den grekiska situationen.

Just analysen av USA-imperialismens roll i Grekland utgör emellertid artikelns mest diskutabla avsnitt därigenom att Tsoucalas hamnar i den motsatta ytterligheten, nämligen att se den grekiska diktaturen som en i grunden inhemsk företeelse, vilken principiellt har sitt ursprung i interna motsättningar. Tsoucalas medger att USA-imperialismen spelat en betydelsefull roll, men reducerar denna till att utgöra en förutsättning för kuppen.

Bör inte översteregimen snarare ses som en *produkt* av USA-imperialismen, närmare bestämt dess strategiska intressen, och de klassförhållanden Tsoucalas beskriver ses som *förutsättning* för kuppen? Betydelsen av Greklands ”dubbla” strategiska läge på Balkanhalvön och i östra Medelhavet har ytterligare bekräftats av mellerstaöstern-konflikten, statskuppen i Libyen och den politiska situationen de senaste åren i grannländerna Turkiet och Italien. Mot bakgrunden av detta och det som är känt om CIA:s aktiva roll i kuppen, liksom de senaste årens dragkamp mellan State Department och Pentagon i Greklandsfrågan, förefaller det riktigare att förstå den grekiska diktaturen framförallt som en importerad produkt, avsedd att tjäna imperialismens intressen på världsnivå. Naturligtvis förringar detta synsätt inte betydelsen av de förutsättningar för kuppen, som de klassförhållanden Tsoucalas beskriver utgör. Artikelns strävan att belysa just dessa förklarar kanske hans summariska behandling av USA-imperialismens roll.

Förutom denna svaga punkt i Tsoucalas' artikel som är relaterad till imperialismens roll i Grekland, så leder hans reaktion på den liberala ”tolkningen” av den politiska utvecklingen i Grekland under de sista tjugo åren, enligt vilken hela processen kan sammanfattas i det grekiska folkets ”kamp för frihet”, till ännu en ytterlighet. Han förbiser nämligen det relativa oberoendet mellan den politiska och de sociala och ekonomiska nivåerna. Sålunda läser vi ofta att polisförtrycket skapar klassallianser, och att valresultaten automatiskt visar förändringar i dessa allianser. Under de 100 dagarna mellan valen 1963 och 1964 ägde enligt Tsoucalas rum ”... en *politisk reorientering inom bondebefolkningen*. När bönderna, som stått

i ett villkorslöst förbund med borgerligheten fram till 1963, inte längre förtrycktes av polisen, genomgick de en betydande radikaliserings.” Det är högst otroligt att en sådan dramatisk förändring kan äga rum inom 100 dagar. Den demokratiska triumfen 1964 kan knappast bero på en förändring i bondebefolkningens medvetenhet, vilken ledde till den ”nya klassalliansen”, utan snarare på upphörandet av polisterrorn, vilket tillät denna medvetenhet och klassallians, som redan existerade, att uttryckas i valresultaten. Denna anmärkning är också åtminstone delvis giltig för hela perioden sedan inbördeskriget: det intensiva polisförtrycket på landsbygden är mer ett försök att krossa en existerande allians mellan bönder och arbetare än ett försök att säkerställa varaktigheten av en allians mellan monopolkapitalet och bondebefolkningen. Det skulle vara alltför vänligt mot den grekiska statens förtryckarmekanism att tillskriva den en i huvudsak ideologisk roll.

Slutligen verkar Tsoucalas ganska förvirrad vad det gäller EDA:s ställning gentemot Centerunionen. Att dess officiella politik inte var en total politisk kamp mot Centerunionen framgår redan av det förhållandet att den betraktade Centerunionen som representant för den nationella bourgeoisin (vars existens är långt ifrån fastställd) och att det (EDA) ansåg att huvudmotsättningen i det grekiska samhället gick mellan å ena sidan imperialismen och dess nära allierade monopolkapital och å andra sidan resten av det grekiska folket (vilket inbegriper den nationella bourgeoisin). Vid flera tillfällen stödde EDA-partiet centerunionen (valen 1964, julikrisen 1965), och man kan påstå att det framförallt var Georgios Papandreo, centerunionens ledare, som insisterade på en kamp ”på två fronter”.

Å andra sidan kom Greklands KP, genom att underskatta faran för en diktatur, att räkna med en seger för Centerunionen i de planerade valen 1967. Detta innebar i sin tur att det framstod som väsentligt för vänstern att framträda med egen profil. Därför insisterade KP-ledningen på att skjuta fram formella, sekteristiska paroller, som den om KP:s legalisering, medan ledande politiker inom EDA ansåg detta oväsentligt inför den överhängande faran för fascism.

A.T.

Bakgrund

Motståndet mot tyskarna under andra världskriget hade medfört framväxten av en folkrörelse utan motsvarighet i Greklands moderna historia. Vänsterns nederlag 1945 och framför allt inbördeskriget 1946-49 betydde inte bara slutet på den utvecklingen utan skapade också förvirring och osäkerhet inom grekisk politik under flera år framöver. Inbördeskrigets umbäranden, de hundratusentals dösoffren och den katastrofala ekonomiska situationen gjorde det möjligt för högern att bearbeta opinionen så att det uppstod en djup ideologisk och politisk klyfta mellan å ena sidan bönderna och medelklassen och å andra de åderlättna resterna av vänstern (som huvudsakligen rekryterades ur den numerärt svaga arbetarklassen). När partierna återuppstod antog de formen av personliga förläningar med förhållandena innan kriget som förebild. Detta i sin tur innebar att de sociala motsättningarna som accentuerats ytterligare efter krigets slut inte fick något uttryck på det politiska planet, utan den diskrediterade vänstern förblev helt isolerad från befolkningens stora massa. Den exceptionella maktställning som högern på så sätt fick förstärktes ytterligare 1951 då ”Grekisk Samling”, det första stora högerpartiet, bildades med marskalk Papagos som ledare. Man åstadkom politisk stabilitet, något som landet dittills saknat, och försäkrade sig härigenom om stöd från

majoriteten av valmanskåren. Detta stöd gick sedan i arv till ERE och dess ledare Karamanlis som efter Papagos död blev den främste högerpolitikern. I de fyra allmänna val som följde vann ERE med överlägsna siffror, dock inte utan hjälp av röstningssystemet och av valfusk (1952 fick man 82 % av riksdagsplatserna, 1956 66 %, 1958 59 % och 1961 63 %).

Det föreföll som om ingenting skulle kunna lösa upp de band som i valen knutits mellan monopolkapitalet (som stöddes av den amerikanska imperialismen), den överväldigande majoriteten av den förtryckta bondebefolkningen och en inte obetydlig del av medelklassen. Centerens sönderfall bidrog också till att högern inte fick någon konkurrens om makten. Den radikala vänstern, socialt och politiskt isolerad som den var, hade inte förmått dra nytta av denna splittring för att vidga sin egen bas. Kommunistpartiet förklarades olagligt, och de olika försök som gjorts att omgruppera dess decimerade kadrer till de fåtaliga icke-kommunistiska folkliga rörelserna har varit förgäves. Förklaringen till detta — och den kan tillämpas på alla vänsterorganisationer, även EDA som bildades 1951 och samlade vänstern i ett permanent parti — ligger i att själva partiapparaten legat i händerna på en ledning som befunnit sig utomlands, och därför blivit alltmer oförmögen att analysera de politiska och sociala förhållandena inom Grekland. Om man därtill fogar att den egentliga grekiska arbetarklassen aldrig utgjort mer än 10 % av befolkningen i arbetsför ålder och att majoriteten av arbetarna varit anställda i småföretag med högst tio anställda, förstår man hur lätt det varit för högern att utnyttja de psykologiska återverkningarna av de folkliga styrkornas nederlag i inbördeskriget och isolera vänstern från landets politiska liv. Med undantag för 1958 års val då EDA-partiet fick 25 % av rösterna¹ har vänsterns valsiffror varierat mellan 10 och 15 % av samtliga röster. Väljarunderlaget kan fördelas mellan arbetarklassen, vissa grupper inom medelklassen och en del intellektuella.

Centerunionens roll

Bildandet av Centerunionen 1961 har på ett avgörande sätt påverkat den politiska utvecklingen i Grekland. Men omgrupperingen av aktiva centerpolitiker innebar inte på långa vägar att de förtryckta klasserna omorganiserades mot storfinansen. Det rörde sig bara om ett försök från de borgerliga politikernas sida att utanför ramen för ERE komma till makten genom att *vidga basen för sin representativitet*. Nästan varje politiker av någon betydelse (utom de som tillhörde den radikala vänstern) anslöt sig till det nya partiet, och därmed uppstod för första gången ett parti som var kapabelt att ta upp kampen med det parti som hade suttit vid makten i nära tio år.

Läget var gynnsamt för sådana initiativ. De djupa sociala förändringar som Grekland genomgått sedan krigsslutet gjorde att situationen 1961 var en helt annan än femton år tidigare. Grekland är visserligen fortfarande i grunden ett jordbruksland (hälften av den arbetsföra befolkningen består av bönder), men det pågår också en snabb urbaniseringsprocess. Befolkningen i Aten har nästan fördubblats; där bor nu 2 miljoner människor (vilket är nästan en fjärdedel av landets totala befolkning). Fastän den egentliga arbetarklassen inte har vuxit speciellt mycket har medelklassen svällt omåttligt. De sociala motsättningarna skärps och stadsbefolkningen visar allt öppnare sitt missnöje. Dessa otillfredsställda massor slöt upp bakom Centerunionen och i samma grad som inbördeskrigets spår började slätas ut, intog det

¹ Denna breddning av den radikala vänsterns väljarunderlag vid 1958 års val kan inte förklaras med att medelklassen radikaliserats. Resultatet berodde i stället på att det inte fanns något organiserat parti som kunde representera centern. Centerkrafternas politiska ledning var vid detta tillfälle splittrad. Vänstern gick också tillbaka efter det att Centerunionen bildats, fastän de sociala motsättningarna objektivt skärpts under tiden och fastän Centerunionen ingalunda syftade mot en reform av de rådande förhållandena.

nya partiet (som för övrigt gör anspråk på att vara en fortsättning på Venizelos gamla liberala parti) en position som visade sig vara betydligt mindre konservativ än det regerande partiets, särskilt när det gällde att skapa en demokratisk maktstruktur.

Men det var inte förrän efter valfusket 1961 som den politiska kampen började anta en social prägel och inriktades på att gälla makten i parlamentet. Folkmassorna drev partiledaren, Giorgos Papandreou, att omfatta vissa krav som folket ställde. Därefter fick den politiska kampen en långt mera uttalad karaktär av klasskamp. Den lägre medelklassen, de liberala elementen inom borgerligheten och delar av arbetarklassen fann i Centerunionen ett språkrör för sina klassintressen som kunde lägga klassmotsättningar i öppna dagar. Men vad man anklagade maktutövarna för var framför allt EREs ohederlighet, politiska oförmåga och allmänna orimlighet och naturligtvis polisens alltför stora makt och bristen på demokratiska rättigheter. Den ekonomiska och sociala strukturen ifrågasattes aldrig och partiet dominerades även i fortsättningen av representanter för den högre borgerligheten. Följaktligen kunde den stora majoriteten av storfinansen och av den högre borgerligheten utan minsta oro se fram mot att en centerregering grep makten. Liberala partier (inklusive socialdemokratin) har i Grekland alltid fungerat som säkerhetsventiler, och Centerunionen som dominerades av konservativa element och dessutom lämnat ”bevis” på sin antikommunism var föga ägnat att oroa storfinansen. Intensifieringen av den politiska kampen ledde till en allt mer påtaglig polarisering av de sociala krafterna och blev slutligen anledningen till att kung Paul påskyndade Karamanlisregeringens fall och upplöste parlamentet. Den ”tekniska” lösningen av krisen lämnade borgerligheten (som aldrig kände sig hotad av Centerunionen) möjlighet att omorganisera sig och åter komma till makten efter ett mellanspel av Centern, vilken antagligen skulle bryta samman under trycket av de inre motsättningarna. Eftersom den huvudsakliga kampen dessutom gällde vem som skulle få hand om maktutövningen, kände sig högern säker på att den organisatoriska instabiliteten inom Centerunionen (vilken i sin tur skapade politisk instabilitet) skulle vara tillräcklig för att driva fram en reorientering bland väljarna mot den nya högern: denna skulle då framstå som det enda partiet med politisk ”stabilitet” liksom det hade gjort under de elva föregående åren.

Det nya klassarbetet

Men perioden mellan 1963 och 1964 års val blev en vändpunkt vad beträffar jämvikten mellan de sociala krafterna i Grekland. För första gången sedan kriget kunde man iaktta en *politisk reorientering inom bondebefolkningen*. När bönderna, som stått i ett villkorslöst förbund med borgerligheten fram till 1963, inte längre förtrycktes av polisen, genomgick de en betydande radikaliseringsprocess. Om man bortser från den tyska ockupationen under andra världskriget, var detta första gången som de grekiska bönderna blev medvetna om sina klassintressen. Frånvaron av stora latifundier och jordbruksproduktionens organisation med små ägor som delats ut av 20-talets liberala regeringar, hade förhindrat bildandet av stora, landsomfattande bonderörelser. Till skillnad från vad som varit fallet i de flesta andra balkanländerna har Grekland aldrig haft något bondeparti. Bondebefolkningens krav förblev länge splittrade och gällde bara den statliga jordbrukspolitiken och mellanhänderna som utnyttjar de små producenterna. Men för att få full klarhet i hur detta utsugningssystem fungerar krävs förmåga till politisk analys av ett helt annat slag, och därför kunde den grekiska bondeklassen vinna full insikt om sina egentliga klassintressen först när den inte längre var föremål för ideologisk manipulering.

Denna samverkan på basnivå mellan allt bredare lager av bondebefolkningen, den radikala medelklassen och arbetarklassen (som var i majoritet i EDA) är alltså något nytt.

Centerunionens valseger 1964 är ett direkt resultat av det. Konsekvenserna av denna samverkan mellan de förtryckta lagren av befolkningen kan vidare sammanfattas i följande huvudpunkter:

(1) Den viktigaste delen av kampen förflyttas från den parlamentariska till den sociala nivån. Efter valsegern fann sig Centerunionen överlupen med krav från basnivån. När det började framstå allt klarare att centerregeringen var oförmögen att lösa de djupa sociala konflikterna utan att inskränka på överklassens privilegier, växte sig det folkliga trycket allt starkare och fordrade reformer, som för övrigt krävdes både av den radikala vänstern och centerns vänsterflygel.

(2) Centerunionen blev tvungen att radikaliseras under trycket från sin bas. Fastän den fortfarande dominerades av konservativa element, fick den likväl göra vissa eftergifter åt sin vänsterflygel som började få en alltmer personlig profil, och vissa reformer kom in i programmet. Man måste emellertid framhålla att otillräckligheten och snävheten i de reformer man avsåg att genomdriva visar att det rörde sig om ett försök att bringa i harmoni klassintressen, som framstod som allt mer oförenliga ju mer folket började bli medvetna om deras existens.

(3) Den tredje konsekvensen av det nya klassarbetet och den viktigaste ur dagens synpunkt: storbourgeoisin och monopolkapitalisterna fick upp ögonen för de faror som denna eventuella radikaliseringsprocess medförde för deras egna intressen. Det blev allt mer uppenbart för dem att det samarbete som framtvungade denna radikaliseringsprocess inte hade varit möjligt innan Centerunionen kom till makten, och det av den anledningen att polisförtrycket ute på landsbygden och det maskerade förtrycket i allmänhet då stod som garantier för den sociala ordningen och den politiska stabiliteten. Därför såg man ett fortsatt centerstyre som något katastrofalt inte bara på grund av den radikaliseringsprocess som skisserats i Centerunionens program, utan även därför att maktbalansen inom samhället skulle gå förlorad. Om landsbygden definitivt befriades riskerade man att sätta i gång en oåterkallelig radikaliseringsprocess bland bönderna, vilken skulle kunna bli ett allvarligt hot mot bourgeoisins intressen.

Juli 1965 till april 1967

De första försöken att avlägsna denna fara gjordes i juli 1965 när kungen avskedade Centerregeringen genom att utnyttja inre motsättningar i partiet. Men följderna av denna operation ådagalade att storbourgeoisin inte tagit den folkliga rörelsens styrka med i beräkningen. Det var denna rörelse som satte stopp för högerns planer. Under månader fylldes städernas centra av väldiga människomassor som uttalade sitt absoluta motstånd mot kungens manöver och sitt oinskränkta stöd åt Papandreou. Huvudsyftet nåddes därför inte: den uppifrån dirigerade splittringen av Centerunionen åstadkom ingen sprängning av partiets folkliga bas. Tvärtom, när partiet övergavs av nästan alla sina högborgerliga element, som öppet var förbundna med storfinansens intressen, blev den folkliga klasskoalitionen än mera medveten om kampens obönhörliga karaktär och om vad som stod på spel. Partiets vänsterflygel under Andreas Papandreou utgjorde från och med nu det politiska uttrycket för denna opposition mot storbourgeoisins establishment. Centerunionen hade förlorat makten men hade fått en medveten och utbredd folklig bas. För första gången sedan den tyska ockupationen kom partiernas representation att bestämmas av faktiska kriterier, vilket innebar en avgörande vändning.

Lustigt nog hamnade även den radikala vänsterns parti efter den folkliga rörelsen. Det hade spelat en högst betydelsefull roll vid folket mobilisering efter kungens statskupp, men visade

sig oförmöget att dra några omedelbara fördelar av denna mobilisering. Dess ständiga inre motsättningar som bottnade i dess bristande självständighet till det landsflyktiga kommunistpartiet, kom till uttryck i den utomordentliga måttfullheten i dess politiska och sociala program, ett program som endast försiktigt beaktade basens utbredda krav på reformer. Måttfullheten förenades med en oförsonlig dogmatism och sekterism när det gällde de politiska formerna. Det är ödets ironi att det var under den tid då massorna ännu inte förmådde höja sina krav till det politiska planet som EDA-partiet utgjorde (det visserligen blygsamma och försiktiga) avantgardet för de förtryckta klasserna och artikulerade deras krav. Under denna period var centerunionen ännu en i grunden konservativ kraft. Men från det ögonblick då ett medvetande breder ut sig inom de förtryckta klasserna passeras den radikala vänsterns parti när det gäller kraven på sociala reformer genom Centerunionen radikaliserings. Inför valet upptäckte EDA sålunda att man tappat ledningen. Anmärkas måste dock, att även om partiets officiella politik framhärdat i krav på total politisk kamp mot Centern, vilken man fortfarande såg som representant för borgarklassen, misskännande dess djupgående förändringar, så kom nya tendenser alltmer till uttryck bland EDAs kadrer. Dessa mångfaldigade sina kontakter med de radikala elementen inom Centerunionen, och man kunde förutse en inre utveckling hos vänsterkrafterna och en ny allians tillsammans med vänsterflygeln i Papandreous parti baserat på ett konkret ”minimi”-program. En sådan utveckling kunde ha lett till att den radikala vänsterns parti befriats från sitt utländska förmyndarskap, det förmyndarskap som hade underlättat högerens spel sedan tjugo år.

Dessa utsikter ökade storfinansens förvirring och stärkte dess beslut att handla, eftersom den politiska balansen, jämvikten i valmanskåren hade brutits. Medan hela storbourgeoisin samlades kring höger radikaliseras Centerunionen, som befriats från sina konservativa element, undan för undan, trots det återhållande inflytandet från dess åldrande ledare Giorgos Pandreou. För första gången sammankopplades hovet, det utländska kapitalet, monopolen och skattesystemet; om inte officiellt av partiet så dock av ett allt större flertal av dess medlemmar. Nominerandet av ett tämligen stort antal unga vänsterradikaler som på valsedlarna ersatte konservativa element kunde endast förebåda en än grundligare radikaliserings. Det stod nu klart att en ny ”splittring” provocerad ”uppifrån” bara skulle leda till liknande resultat som de som följt på kungens statskupp i juli 1965. Omöjligheten av att finna en ”konstitutionell” lösning stod uppenbar.

Efter en serie parlamentariska manövrer blev kungen nödsakad att upplösa riksdagen och utlysa nya val. Ingen ifrågasatte en valseger för Centerunionen. Inget fusk eller hot skulle kunna ändra utgången. Vi känner högerens reaktion: den 21 april tog armén makten.

Den nuvarande regimens natur

Denna korta och tvunget schematiska rekapitulation av de sociala och politiska rörelser som utmynnade i statskuppen har erfordrats för att man ska förstå den nuvarande regimens natur, en regim vars inre motsättningar vid första påseende är svåra att förklara.

Om än den nya regimen haft som sitt faktiska mål att neutralisera den skisserade alliansen mellan bönderna, småbourgeoisin och arbetarklassen, så är den samtidigt genomträngd av en småborgerlig ideologi som tar sig varjehanda uttryck. Å andra sidan: även om den uteslutande företräder monopolkapitalets intressen så står den i strid med storfinansens traditionella representanter, gentemot vilka den visat en förvånande självständighet. Statsapparaten och militären har rensats inte bara från sina (för övrigt fåtaliga) liberala element, utan också från element som varit nära förbundna med den traditionella maktstrukturen. Kungamakten,

symbol och garant för storfinansens privilegier, har störtats. Ingen av högerens politiska plattformar har anslutit sig till regimen, och storbourgeoisins viktigaste och mest inflytelserika tidningar har fått inställa sin aktivitet.

För att kunna klara dessa motsättningar inom regimen måste man minnas dess ursprung. Statskuppen uppgjordes, organiserades och igångsattes som en utväg för storbourgeoisin och dess stats- och militärapparat ur den politiska och sociala återvändsgränd som den befann sig i sedan dess operationer för att krossa och klyva den utbredda folkliga rörelse som hotade dess privilegier hade misslyckats. Man får dock inte glömma att den statskupp som förberetts av kungen föregripits av en junta av lägre officerare, som tagit makten bakom ryggen på storbourgeoisins traditionella representanter. Om det (småborgerliga) klassursprunget hos de nya ledarna (som i motsats till de med storbourgeoisin integrerade generalerna förblivit genomträngda av småbourgeoisins auktoritära nationalism), inte helt kan förklara den nya regimen, så kan det åtminstone delvis förklara dess ideologiska särdrag, sådana de från början kommit till uttryck. En ”stark och nationell” stat, rasism (grekerna som en ren och överlägsen ras) en furiös antikommunism, religiös, obskurantism, snäv moralism, populism: dessa är regimen dominerande paroller, som klart emanerar ur den frustrerade småborgerliga ideologi som kännetecknar den grekiska officerskåren.

Men det är inte bara det sociala ursprunget hos merparten av officerskåren som gett upphov till regimen ”ideologiska” särdrag. Man måste även beakta den specifika strukturen hos den grekiska officerskåren. Den grekiska armén stod i tjugo år som symbol för det nationella motståndet mot kommunismen, betraktades som kungens förläning och tjänade som avskräckning mot varje försök till uppror. Men fastän armén stod i fullt samförstånd med storbourgeoisin delade den i realiteten ingen av dennas privilegier. Illa betald, utan social prestige, ”landsförvisad” under långa år till den grekiska landsortens förkvävande atmosfär kunde officerskåren inte anse sig ha uppnått den ställning i samhället som dess betydelse berättigade den till. En helt tydlig rivalitet började utvecklas mellan å ena sidan de lägre officerarna, besvikna, bittra, antikommunister ut i fingerspetsarna men samtidigt revolterande mot ”korruptionen” hos den klass vars verktyg man var, och å den andra de högsta skikten i armén, som helt var integrerade i den härskande klassen.

Denna attityd hos armén motsvarade radikaliseringsen hos den småbourgeoisin som samlats kring vänster-centern, fast med den skillnaden att armén med sin roll som förtryckare av vänstern sedan kriget, sin otyglade antikommunism och sin traditionella antiintellektuella hållning inte kunde tänka sig ett politiskt närmande till arbetarna och de politiska vänstergrupperna. Identifikationen mellan den härskande klassen och armén hade alltså inte i den senares ögon som mål att försvara storfinansens intressen, utan ”nationen” mot det ”kommunistiska hotet”. Från det ögonblick som de lägre officerarna hade lyckats ersätta den kungliga klicken och lägga beslag på makten för egen räkning kunde man därför förutse en tyst kamp mellan militärjuntan och representanterna för den gamla politiska makten. Regimens syften har följaktligen haft en motsägelsefylld karaktär. Å ena sidan företog man utrensningar ur armén och statsapparaten för att trycka tillbaka representanterna för den härskande klassen (den misslyckade motkuppen i december 1967 var det sista våldsamma försöket från det gamla etablissemanget att tillvälla sig den politiska makten), å andra sidan blev juntans mest omedelbara uppgift att bevisa sin duglighet inför storbourgeoisin och det utländska imperialistiska kapitalet, alltmedan man avlägsnade dess traditionella representanter från den direkta politiska makten. Man framställde sig som den enda möjliga garanten för privilegiesystemets överlevande och vidtog en rad ekonomiska och finansiella steg till förmån

för det inhemska kapitalet men framför allt det utländska (kontraktet med Littonkoncernen, kontraktet med Onassis). Därmed visade den nya regimen omedelbart vems intressen den tjänade.

Den grundläggande sociala motsättningen har alltså förblivit den mellan storbourgeoisin och koalitionen av förtryckta klasser. Men alliansen mellan den nya regimen och storfinanserna är fortfarande villkorlig på det politiska planet. Trots de åtgärder som vidtagits för att dra till sig utländskt kapital och gynna tillväxten hos det grekiska, har regeringen inte lyckats bromsa den ekonomiska tillbakagången. Även de aktuella utsikterna för Greklands inträde i EEC oroar storbourgeoisin, så mycket mer som reorganiseringen av den grekiska ekonomin under de senaste åren orienterats mot ett inträde i sexstatsmarknaden. De grekiska företagens framtid kräver att staten lyckas vidmakthålla en tillräcklig tillväxttakt och oavbruten ökning av efterfrågan. Det är endast i en sådan konjunktur som de grekiska företagen kan hoppas på att kunna tävla på internationell nivå (det gäller likväl endast för en minoritet av dem) eller gå samman med de utländska monopolerna på relativt fördelaktiga villkor. Det utländska kapitalets inställning är därför av avgörande betydelse för utvecklandet av en framtida allians mellan storbourgeoisin och regimen. Hittills förefaller det klart, att det utländska kapitalet på grund av den föga uppmuntrande konjunkturen har visat stor återhållsamhet, eftersom nyinvesteringarna i Grekland sjunkit från 262 miljoner dollar 1966 till 180 miljoner 1967. Vidare har industriproduktionen under perioden april-december 1967 sjunkit med 1 % i förhållande till samma tid 1966, medan den sistnämnda år låg 16 % högre än under 1965. Den utbredda ekonomiska stagnationen har utan tvekan bidragit till det utländska kapitalets tveksamhet. Det är karaktäristiskt att regeringens största ”framgångar” på detta fält (Litton, Onassis) inte kommer att konkretiseras förrän i en rätt avlägsen framtid, i varje fall först när den politiska och ekonomiska utvecklingen antagit stabila och ”definitiva” former.

Regimens sociala bas

Regimens andra huvuduppgift har varit att bredda sin folkliga bas. Kungen hade fullständigt misslyckats i sina försök att splittra den folkliga rörelse, som för första gången hade enat bönderna, småbourgeoisin och arbetarna, men den nuvarande regimen politik har samma mål. Kommer småbourgeoisins karaktäristiska nationalistiska ideologi, vilken utgör grunden för regimen propaganda och det som på det politiska planet framför allt skiljer den från den gamla härskande klassen (en skillnad som inskränker sig till det personliga politiska planet och i realiteten döljer att överstarna i grunden stöder storborgarnas intressen) att lyckas där kungen och bourgeoisin misslyckats? Det finns skäl att frukta att regimen genom att avgränsa sig från landets ”establishment” i viss utsträckning har kunnat neutralisera verkningarna av klasskampens politisering. Några spektakulära åtgärder (avskrivningen av jordbruksskulder, avskaffandet av de ”slutna” yrkena) har förmått förvilla begreppen. Det demagogiska avslöjandet av ”parlamentarismens skandaler” och ”korrruptionen” i förvaltningen har gjort ett visst intryck på de med en liknande puritansk ideologi genomsyrade medelskikten, som börjat ställa sig positiv till regimen ”egentliga” natur, trots uppkomsten av ett nytt favoritsystem. Eftersom kampen mot regimen för tillfället har sin utgångspunkt i dess ”diktatoriska” form finns det dessutom risk för att den avgörande sociala konflikt som det grekiska folkets stora flertal blivit medvetet om försvinner bakom kampen för att återupprätta den formella demokratin, och att den ovannämnda folkliga alliansen ifrågasätts.

För den stora majoriteten av bönderna och för breda lager inom medelklassen är en kamp mot maktens ”diktatoriska” form inget avgörande skäl till politisk aktivitet. Vad särskilt samhällets mellersta skikt beträffar så har regimen småborgerligt ideologiska karaktär liksom dess

bristande solidaritet med den gamla härskande klassen drivit dem till passivitet och väntan. Även om Centerunionen, särskilt då dess vänsterflygel, utgjorde en konjunkturmässig betingad småborgerlig politisk kamprörelse, så lyckades den aldrig organisera sig som ett strukturerat massparti. Därför har partiets upplösning, som omöjliggjort varje slags representation av de politiska och sociala kraven, fått till följd en nära nog total upplösning bland den stora massan av dess anhängare. Parlamentarismens djupa kris, den politiska korruptionen, den brist på ideologi som präglade alla politiska partier skulle fördömas överstarnas propaganda förutan. Samlingen kring Centerunionen hade skett trots en djup insikt om dess begränsningar, och den radikaliserings av massorna som drev partiet till dess vittgående ideologiska omstrukturering hade endast åstadkommit en begränsad och tillfällig förändring i dess representativitet. Därför var det tillräckligt att partiet upplöstes för att dess representerande förmåga skulle försvinna. Det var nästan bara Andreas Papandreou (och en mycket begränsad krets runt honom) som ännu kunde tjäna som samlingspunkt för den stora massan av Centerunionens sympatisörer. Men genom krossandet av partiets gamla struktur och dess diskreditering har operationsbasen för en återsamling av alliansen från 1965-67 blivit mycket begränsad. Regimens polisiära tvång i förening med dess småborgerliga paroller och dess politiska avståndstagande från den härskande klassen tycks också ha haft vissa, om än inte stora, framgångar när det gäller att upplösa klassalliansen och desorientera och avpolitisera massorna.

Spelet är emellertid långt ifrån avgjort. Folkomröstningens resultat (för övrigt helt förfalskat) upphävdes fullständigt också i den inhemska propagandan av de massiva manifestationer som följde på Giorgios Papandreous begravning den 3 november 1968 (300 000 personer av Athens två miljoner). Det är uppenbart att regimens ideologiska apparat lidit nederlag och att försöken att samla den stora medelklassen kring regimen, den enda klass som kunnat förse den med en bas som gett den möjlighet, för att överleva som autonom kraft sorgligt har misslyckats. Bara en påtaglig ekonomisk framgång skulle kunna tillförsäkra juntan en sådan bas. Men eftersom stagnationen fortsätter dröjer det mycket länge innan regimen kan hoppas på ett sådant stöd. I sitt missnöje med den ekonomiska utvecklingen tycks mellanskikten ha försjunkit i stum passivitet. Missnöjet kan dock närsomhelst ta sig aktiva former.

Det är odiskutabelt att regimen inte har kunnat försäkra sig om en egen folklig bas och att kraven på demokratins återställande höjs enstämigt. Det är dock inte säkert att om ett sådant återställande skulle ske den nya representationen skulle återupprätta och förstärka alliansen mellan de radikala klasserna från 1965-66. Centerunionens skingrande och vänsterns splittring tycks ha bidragit till uppkomsten av ett politiskt "tomrum" som ännu inte fyllts. Även om överstarna inte kunnat dra nytta av detta är den "traditionella" högern fullt medveten om de nya politiska perspektiv som öppnats. Just på grund av folkets tysta opposition mot diktaturen har farorna för framträdandet av en ny "räddare" kraftigt ökat. Högern kan alltså dra nytta av läget, göra sig till demokratins herre och återta sin för ett ögonblick avbrutna roll på den politiska scenen.

Fascism eller nykolonialism?

Man kan nu fråga sig om överstarnas regim utgör en fascistisk stat. Det är till dels en definitionsfråga. Man måste analysera de specifika faktorer som gav upphov till statskuppen, regimens grad av beroende visavi främmande makter och dess framtida utveckling för att klargöra dess dubbeltydiga hållning. De fascistiska regimer som föddes i Europa under detta århundrades första hälft hade vissa specifika drag. De var resultatet av en högst allvarlig ekonomisk kris som tillspetsades i en *utbredd social kris*. Medelklassen drabbades särskilt

hårt av den ekonomiska situationen. Dess främsta strävan blev att återupprätta en *politisk stabilitet*, som med sin återverkan på ekonomin skulle få den ut ur återvändsgränd. Samtidigt var arbetarklassens politiska representation oförmögen att upphäva den motsättning, som låg inneboende i det politiska systemet, genom att till sig knyta medelklassen. De radikala småborgerliga rörelser som utgjorde fascistpartiernas historiska ursprung erbjöd storkapitalet ett högst effektivt politiskt verktyg för att på en gång komma ur den ekonomiska återvändsgränd som hårt insnörde dess intressen och kontrollera den växande sociala motsättningen mellan bourgeoisin och arbetarklassen. När kapitalet gjorde småbourgeoisin till det politiska instrumentet för sin dominans trodde det sig ha fått medlet att befästa sin makt en gång för alla. För det andra var fascismen en *inhemsk* rörelse i det nationella kapitalets tjänst, kännetecknad av en ohämmad nationalism och ett hierarkiskt och småborgerligt parti.

Men situationen i Grekland uppvisar långt ifrån dessa drag.

(1) Grekland befann sig inte i något ekonomiskt krisläge. Även om den strukturella obalansen utgjorde ett ständigt hinder för en grundlig sanering av den grekiska ekonomin kom denna obalans inte till uttryck på marknaden. Västtyskland hade dragit till sig de övertaliga arbetarna till den grad att man kan betrakta arbetslöshetens problem (permanent i Grekland sedan 1965) som löst, tekniskt sett. Den grekiska ekonomins tillväxttakt var högst tillfredsställande (i genomsnitt 8 procent under perioden 1962-66), också efter den politiska krisen i juli 1965. Även om avsaknaden av en egentlig ekonomisk planering (med undantag för tiden under Papandreous andra regering) förde Grekland till underkastelse under det utländska monopolkapitalet förblev konjunkturen gynnsam och levnadsstandarden höjdes i jämn takt (700 dollar per person år 1966). Det var också medelklassen som främst drog nytta av denna förbättring.

(2) Det grekiska kapitalet har för länge sedan upphört att vara självständigt och nationellt. Även om storbourgeoisin inte helt reducerats till en kolonial status har kapitalet ändå visat sin växande oförmåga att utveckla landets industrialisering av egen kraft. Det har blivit alltmer beroende av det utländska kapitalet, med vilket det ingått i allianser och fusioner. Kort sagt, även om den grekiska bourgeoisins attityder inte "dikterats" av USA-kapitalet (som i vissa latinamerikanska länder) måste det likväl i det långa loppet uppfylla det utländska kapitalets önskingar.

(3) Den för de europeiska fascistregimernas karaktäristiska förekomsten av en folklig bas före maktövertagandet saknades i Grekland. Tvärtom är det på grund av den växande klassalliansen mellan småborgare, bönder och arbetare mot storkapitalet som reaktionens krafter gett sig in i leken.

Man kan därför sammanfattningsvis hävda att översteregimen inte uppvisar (åtminstone inte ännu) de specifika dragen hos den klassiska fascismen.

Man kan heller inte inskränka sig till att säga att man har att göra med en nykolonial regim upprättad av utländska krafter (CIA) endast för att underlätta de utländska investeringarnas etableringar och bestånd. En så förenklad förklaring tar inte hänsyn till sammansattheten hos den grekiska verkligheten. En militärdiktatur med det egentliga syftet att skydda utländska monopolintressen måste bygga på ett system av militärt förtryck, finansierat och styrt av den utländska imperialismen som kontrollerar statsapparaten genom sina agenter. I ett sådant nykolonialistiskt system, där utländska intressen i deras "rena" form skyddas, saknar stats- och militärapparaten klassbas och avhänger uteslutande av den utländska imperialismen (som fallet är i somliga länder i Latinamerika och Sydostasien). En militärdiktatur av nykolonialistiskt slag förutsätter också för att kunna fungera ett arkaiskt samhälle som inte strukturerats i

klasser eller en stor utländsk militärapparat som *på platsen* stärker det inhemska förtryckets mekanismer, vilka med nödvändighet är svaga eftersom de bara representerar det utländska kapitalet.

Men läget i Grekland stämmer uppenbarligen inte in i detta schema. USA-imperialismens agenter har förvisso spelat en avgörande roll vid statskuppens utlösning (deras exakta betydelse är för övrigt svår att uppskatta till följd av bristen på precisa informationer). Men även om deras roll varit en nödvändig förutsättning för statskuppen är den helt säkert ingen tillräcklig sådan, trots Greklands medlemskap i NATO.

Militärregimen utgör i sista hand en reaktion hos den grekiska bourgeoisin på sociala och politiska motsättningar som korsar dess egna intressen. Man kan därför se den grekiska statskuppen som en *i grunden inhemsk diktatur* i den meningen att den huvudsakligen vilar på ”inhemska” politiska och sociala motsättningar mellan storbourgeoisin och folkets massa.

Regimen är dock även ett tecken på interna motsättningar inom bourgeoisin, särskilt mellan militären som representant för sina egna korporativa intressen och storbourgeoisin, representerad av arméns högsta dignitärer, hovet och statsapparaten översta kretsar. Dessa motsättningar manifesteras för ögonblicket endast (kungens kupp i december 1967 lämnad åsido) på det personligt politiska planet; den grundläggande alliansen har förblivit intakt. Men bortom de ideologiska grälen (storbourgeoisins fruktan när den ser överstarnas ”nasseristiska” tendenser utvecklas, motståndet mot regimen pseudomoralistiska, småborgerliga och populistiska ideologi) kan denna interna motsättning ta formen av en brytning, om den ekonomiska alliansen mellan monopolen och regimen mot den folkliga rörelsen ifrågasätts genom regimen oförmåga att garantera de ekonomiska och politiska villkoren för storfinansens utveckling. Det är denna dubbla attityd hos storkapitalet (som här följer den utländska imperialismen) som kännetecknat situationen tills nu. Spelet är ännu inte avgjort. Även om storfinans och amerikanerna inte kan (och vill) största regimen med våld fortsätter man ändå med ett konstant tryck den för att återställa något slags legalitet, alltmedan man ombesörjer medlen för dess fortlevande. Detta tryck blir allt effektivare eftersom militärkassen ser svårigheterna växa att rycka upp ekonomin. Det är just en sådan uppräckning som kunde försäkra den om en folklig bas hos småborgarna och bönderna, och som kunde hålla undan den parlamentariska regim som storborgarna försöker återinföra.

Denna inre motsättning hos regimen förklarar dess motsägande politik vad gäller statsapparaten och maktstrukturen. Den förklarar myten om en splittring i jantan mellan ”mjuka” och ”hårda” när det spekuleras om officerarnas avsikter att upprätta den parlamentariska regimen. Överstarna vid makten (eller åtminstone en växande fraktion bland dem) har gjort klart för sig att deras försök att finna ett stabilt folkligt stöd misslyckats totalt. De har följaktligen visat sig allt mer benägna att diskutera möjligheterna till en breddning och avmilitarisering av regimen. Även om en sådan breddning bara sker i former som garanterar de nuvarande ledarna deras maktställning skulle den inte desto mindre vara ett tecken på svaghet. Det betyder att regimen eventuellt överväger att slå till reträtt och återta kontakterna med den ”klassiska” högern, som man tidigare sagt upp solidariteten med och som själv hållit sig på sin kant. Det är just den totala isoleringen hos den nuvarande regimen som utgör det specifika hos dem. Den åtnjuter stöd varken av i landet agerande utländsk militär, monopolen eller massorna; den har för ögonblicket som sin enda bas sammanhållningen inom sina egna led, som uttrycker ett korporativt intresse i inskränkt mening. Men även om officerskåren är endast svagt integrerad i det civila livet så är den inte skyddad för trycket från det samhälle med vilket den måste träda i kontakt i och med sina nya, civila funktioner.

Det är föga sannolikt att detta instabila interna tillstånd skall vara länge. Om regimen inte kan vinna en social bas som ger den möjlighet att bygga upp ett strukturerat parti och avtvinga storfinansens dess ovillkorliga stöd, kommer den av det förenade yttre och inre trycket att tvingas avstå makten åt representanter för den ”klassiska” högern (vars klassintressen i grunden sammanfaller med dess egna) och återtar sin förra roll som det borgerliga samhällets skyddsängel. Detta är vad som redan kan urskiljas i överstarnas manövrer. Genom att utfärda en konstitution och utlysa eventuella val skaffar man sig hos de traditionella maktavarna en garanti för att ”falla mjukt” om man nu skulle falla. Men tills vidare behåller man makten och uppskjuter ”demokratiseringen” så länge som möjligt, i hopp om att kunna konsolidera sin regim.

Översättning: A.T.

(Först publicerad i *Les Temps Modernes*, No 276 Bis, 1969)

Lästips (mer om Greklands historia):

Todd Gitlin: [Kontrarevolution – myt och verklighet i Grekland](#) (om befrielsekriget och inbördeskriget 1941-1949)

Ernest Mandel: [Lärdomarna av Grekland](#) (om militärkuppen 1967)